

Makalenin Geliş Tarihi: 09.10.2020
Kabul Tarihi: 12.11.2020
Makalenin Türü: Araştırma-İnceleme

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ROMAN YAZININA İLİŞKİN TEORİK BİR İNCELEME

A THEORETICAL EXAMINATION OF THE EARLY REPUBLIC OF ROMAN WRITING

Kasım BİLİCİ*

ÖZ

Erken cumhuriyet dönemi, Türkiye’de siyasi ve sosyal hareketliliğin iyice arttığı bir dönüşüm evresinin başlangıcı olarak ifade edilmektedir. Yeni siyasi rejimin oluşturmaya çalıştığı çağdaş ve laik insan modeli, her yönü ile modernleşmeci bir profili ihtiva etmekteydi. Toplumun her kesitinden insanlar uygulanan bu modernleşmeci politikalardan nefis-i hesabı nispetinde etkilenmekteydi. Dönemin edebi yazarları da bu çağdaş modellemeye ayak uyduran söylemleri ve yazın ürünlerini geliştirmekten geri kalmamışlardır. Edebiyatın halka sunduğu “*kimlik telkini*” resmi ideolojinin tarzı ile şekillenerek okuyucuya uzun vadede sirayet etmekteydi. Bu çalışmada, erken cumhuriyet döneminin hâkim resmi ideolojik söyleminin bazı edebi kişiler tarafından kaleme aldıkları romanlarında neden ve nasıl işlediklerine dair teorik bir çerçevede tartışması yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Resmi ideoloji, Edebiyat, Yazar, Roman, Kimlik

ABSTRACT

Early republican period, the political and social mobility increases as well in Turkey is referred to as the beginning of a transformation phase. The modern and secular human model that the new political regime was trying to create contained a

* Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi: kasimbilici1349@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6669-1615: **Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:** Kasım Bilici, “*Erken Cumhuriyet Dönemi Roman Yazınına İlişkin Teorik Bir İnceleme*”, Atatürk Üniversitesi, **Atatürk Dergisi**, IX, S.2, (Aralık-2020), s.183-198. (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniad>)

modernizing profile in all aspects. People from all sections of society were affected by these modernizing policies. In the literary writers of the period, they did not hesitate to develop discourses that keep up with this contemporary modelling and to develop the products of the summer. The “*identity suggestion*” that literature offered to the public was shaped by the style of the official ideology and spread to the reader in the long term. In this study, it will be discussed in a theoretical framework on why and how the dominant official ideological discourse of the early republican era in their novels written by some literary people.

Keywords: Official Ideology, Literature, Author, Novel, Identity

GİRİŞ

Erken Cumhuriyet Dönemi roman yazını, dönemin siyasi ve sosyal değişimlerinden etkilenerek şekillenmişti. Kurtuluş Savaşı'nın oluşturduğu atmosfer tüm yurttaki milli duyguların ön plana çıkmasına neden olmuş, dönemin birtakım edebiyat entelektüelleri de bu atmosferden etkilenerek yazınsal eserler üretmişlerdi. Bunun yanında yeni kurulmaya başlayan ulus devletin oluşum süreçlerinde edebiyat çevreleri, yazınsal eserlerine ideolojik yaklaşımlar karıştırarak, yeni devletin oluşturmaya çalıştığı çağdaş, seküler, milliyetçi yurttaş profiline katkı sunmayı amaçlıyordu. Toplumun kültürel dinamikleri ile beslenen romanlar yine topluma belirli refleksleri telkin ederek ideolojik söylemlere destek veriyordu. Devlet ideolojisinden ve politik kaygılardan münezzehe olamayan edebiyat entelektüelleri, eserlerini bu kaygılar ile kaleme alıyorlardı. Dönemin koşullarına bağlı olarak değişen şartları romanlarında resmi ideolojinin tarzı ile aktaran yazarlar, toplumsal bir geçerlilik kazanmaktaydılar. Erken cumhuriyet döneminin modernleşme, kadın hakları gibi sosyal ve Kurtuluş Savaşı sonrası siyasal olayları romanların en çok dikkati çektiği konular olmuştur. Toplumun yazınsal eserlerinde işleyerek tekrar toplumun beğenisine sunan yazarlar, fikri temellendirmeler ile anlatımlarına birer düşünsel rol vermekteydiler. Edebiyat öz itibarıyla halkın halka anlatım biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bu yönü ile yazarlar toplumu analiz edip değişimleri olağan seyri ile inceleyen romanlar yazmışlardır. İdeolojik aktarımın toplumsal geçerliliği olan romanlarda vücut bulması, devlet hegemonyasının bir getirisi olarak değerlendirilir. Devletin kültürel anlamda halkı belirli bir kalıba koymasından ileri gelen bir düşüncenin ürünü olarak görülür. Bunu yaparken halka belirli formlarda kimlik telkini ve düşünsel modeller sunulur. Hem

resmi ideoloji belirli bir kalıbın hizmetinde halkı biçimlendirir hem de yazarlar edebi üsluplarına devlet desteği ile dayanak bulmuş olurlar.

Erken Cumhuriyet Dönemi romanları dönemin siyasal olaylarının sosyal etkilerini ele alması bakımından geçmişin bilimiyle uğraşan tarihçi tarafından ele alınması bir anlamda yakın dönem tarihinin daha sağlıklı değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır. Disiplinlerarası etkileşim daha objektif çıkarımlar yapma olanağı vermektedir. Bu nedenle edebi eserleri incelemek dönemin koşullarına hâkim olmak açısından oldukça önemlidir.

A- EDEBİYAT, ROMAN VE İDEOLOJİ: TEORİK BİR DENEME

Edebiyat, belirli kültürel kalıplar üzerine yerleştirilmiş anlatı sistemleridir. Kültürel dinamikleri değiştirip sunabilmesi ile insanlara belirli bir ideolojik altyapısı olan kimlikler dikte edilebilmektedir. Değişik formlara bürünebilen kimlik telkini, toplum hafızasına farklı yöntemler ile yansıtılır. Özellikle kültürel, dini, siyasi ve milli kimlikler en fazla aşılacak istenen kimliklerdir. Edebiyat bu yönleri ile hem toplumun kültürel zemininden beslenir hem de topluma biçimsel rol verme hüviyeti kazanır.¹ Edebiyat ile uğraşan entelektüelin zamanla siyasallaşması, siyasi bir amaca yönelik kaygılar gütmesi, toplumun ve edebiyatın iç içe olmasının kaçınılmaz bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal sorunlara değinme gereği duyan edebiyatçının belirli bir siyasi yöne kayması olasıdır.² Toplumun sözel anlatıcısı konumundaki edebiyatçı her anlatısını toplum ile beraber işlemek zorundadır. Bu zorunluluk politik ve ideolojik çıkarımlar yapılmasına her zaman sebep olabilir. Edebiyat, resmi devlet ideolojisinin halka benimsetilmesi için araç olarak kullanılmaktadır. Louis Althusser'in "*İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*" kitabında birçok yerde edebiyatın devletin ideolojik aygıtı olarak işlevselliğinin bulunduğu vurgulanmaktadır. Her ideolojinin bir edebiyat algısı olduğunu belirten Althusser, edebiyatın devletin kültürel ideolojik aygıtlarından sadece bir tanesi olduğunu vurgulamıştır.³

Roman bizzat toplumu anlatmasıyla edebiyat dalları arasında, "*anlatı*" türleri içinde en başta gelen türdür. Toplumun bütün sosyal, siyasi, dini konularını "*insan*" temelinde işlemesi, bunları "*empirik*" özellikler ile sunması diğer edebi türlerden daha

¹ Abdullah Özbolat, "*Bir Ulus Yaratmak; Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Din Adamının Temsili*", *Turkish Studies*, VII, S.4, Ankara, 2012, s.2475.

² Âdem Palabıyık, "*Edebiyat Hegemonya ve Siyasal İşlevsellik*", *Akademik İncelemeler*, IV, S.1, 2009, S.125-138.

³ Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev: Yusuf Alp, Mahmut Özışık), 5. Baskı, İstanbul, 2002, s.11-22-34-45.

güçlü bir yapısı olduğunu gösterir.⁴ İşlediği konuları zaman ve mekân tecrübesine bağlı sosyal normlar üzerine kurar. Belli bir insanın yaşadığı olayları; sebep-sonuç ilişkisi içinde, mantıklı bir kurgu ile hikâyeci bir üslupla anlatır.⁵ Romanın ortaya çıkışı ile ilgili tartışılan esas, romanın ortaya çıktığı tarih değil, toplumun bütün deneyimlerinden beslenerek edindiği konumdur. Roman bu deneyimi tarih ile aynı doğrultuda işlemek zorunda kalmıştır. Toplumun zihinsel kodlarının anlaşılması olan tarih, toplumun anlatı sistemi olan roman ile tekrar topluma çevrilerek ortak bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır.⁶

Bunların yanında romanların “düzenleyen/yönlendiren” özelliğinin olması, toplum hayatında köklü değişimleri tetiklemektedir.⁷ Topluma yüklenen değişimin temelleri romanın yazıldığı döneme ve işlediği konuya göre değişiklik gösterir.⁸ Erken Cumhuriyet Dönemi romanları ise kökten bir “yenileşme” olgusu içinde eserlere zemin hazırlamıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın buhranlı yılları, Kurtuluş Savaşı’nın oluşturduğu atmosfer gibi olaylara şahit olmuş dönemin yazarları, Tanzimat ve II. Meşrutiyet dönemindeki “kadın, aşk, batılılaşma, yozlaşma” gibi konular yerine yeni cumhuriyetin siyasi ortamında halkı anlatmaya çalışmışlardır. Cumhuriyet ideolojisine uygun, yeni insana odaklanan yazarlar, milli duygular ile eserlerini kaleme almışlardır. Cumhuriyet rejiminin Ankara’daki yeni yapılanması doğrudan Anadolu halkına yönelik inkılâpları kapsamaktaydı.⁹ Dönemin romanları da bu inkılâplar çerçevesinde “yenilik” kaygısı ile üretilmiştir. Anadolu’yu keşfetme yarışı dönemin romanlarında çok net görülmektedir. Cumhuriyet ideolojisine ayak uyduran yazar kadrosunun çağdaşlaşma, milliyetçilik, hurafelerle mücadele, ulus olma bilinci gibi konulara odaklanmaları “halkın ideoloji ile uyum sağlaması gerektiği” anlayışının sonucudur. Yeni bir millet olma yolunda tek bir düşünce yapısı içinde biricik halk yaratma fikri yazarlara sirayet etmişti.¹⁰ Yazarların olayları belirli süzgeçlerden geçirerek sunması “didaktik”

⁴ Ramazan Korkmaz, vd., **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**, Grafiker Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2015, s.399.

⁵ Sevim Kantarcıoğlu, **Yakınçağ Tarihimize Roman (1908-1960)**, Paradigma Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2008, s.2.

⁶ Azade Seyhan, **Modern Türk Romanı**, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2014, s.28.

⁷ R. Korkmaz, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**..., s.399.

⁸ Abdullah Özbolat, *Bir Ulus Yaratmak; Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Din Adamının Temsili...*, s.2475.

⁹ İrsad Sami Yuca, “*Muş Halkevi ve Faaliyetleri 1934-1951*”, **JASSS**, I, (Summer-2015), s. 227-246.

¹⁰ R. Korkmaz, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**..., s.400.

kayguların getirisiidir. Dönemin romanlarında sosyal ve siyasal değişimlerin birbirlerine paralel olarak kurgularda işlendiğini görmek mümkündür.¹¹

Romanların tarihi birtakım kayguları da mevcuttur. İslamiyet öncesi Türk tarihine duyulan ilgi, yeni bir Türk tarih yazımının edebiyata yansması olarak değerlendirilebilir. Romancılar tarihi gerçekleri olduğu gibi anlatmak isterler fakat “mekân” kurgusunu eksik yaptıklarından dolayı tam bir tarihi roman niteliği taşıyan eserler verememişlerdir. Bunun da sebepleri arasında tarihi roman yazma kültürünün henüz olgunlaşmadığı, yetersiz bilgi birikimi ile romanların yazılmaları ve yazarın edebi üslubu görmezden gelerek tarihi gerçekliği aktarmada ısrar etmesi gösterilebilir.¹²

Modernleşmenin en önemli simgelerinden biri olarak kabul edilen “Kadın” üzerine Cumhuriyet Dönemi roman yazarları da değinmeden geçmemişlerdir. Osmanlı geç zihniyet dünyasında da kadın üzerinden yürütülen birtakım modernleşme ve batılılaşma fikirleri vardı.¹³ Değişim kadın ile başlatılırdı çünkü kadın toplumun temelini oluşturmaktaydı. Annelik rolü ile yeni kuşakların çağdaş yetiştirilmesinin en önemli ayağı kadın olarak görülmekteydi. Aynı zihinsel süreçler ulus devlet yapılanması içindeki yeni devlet için de geçerliydi. Devletin ahlâki konumunu en iyi belirleyen olgu kadın olarak karşımıza çıkmaktaydı. Erken Cumhuriyet Dönemi roman yazarları kadının statüsü, toplumdaki yeri, modernleşme veya çağdaşlaşma süreçlerinde etkilerini romanlarında işlemişlerdir.¹⁴ Bu konuların yanında 1919-1922 yılları arasında meydana gelen Kurtuluş Savaşı’nda kadınların edindikleri roller ile ilgili yazınsal söylemler geliştirilmiştir. Eline silah alıp bizzat cephede savaşa giden kadınlardan, cepheye mermi taşıyan ve hemşirelik, açıcılık, hasta bakıcılığı gibi roller üstlenen, “Kurtuluş Savaşı’nın gizli kahramanları” olarak anlatılan kadınlar romanlarda işlenmiştir.¹⁵

Gizem Akyol Aycan’ın ifadesi ile cumhuriyet döneminde edebi eserler ile hedeflenen gaye şu sözler ile gözler önüne serilmektedir;

“Cumhuriyet dönemiyle birlikte resmi ideoloji bir yandan, yetişen neslin millî kimliğini oluşturmak, diğer yandan da ülkeyi “muasır medeniyetler seviyesine”

¹¹ Ülkü Ayşe Oğuzhan, “Türkiye’de Modernleşmenin Oluşumu ve Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Batılılaşma Olgusu: ”Kiralık Konak”, “Sözde Kızlar”, “Yaprak Dökümü””, **Bellekten**, 2007- I, s.120.

¹² Alemdar Yalçın, **Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946)**, Akçağ Yayınları, 6. Baskı, 2006, Ankara, s.260-268.

¹³ Çimen Günay Erkol, “Osmanlı -Türk Romanından Çağdaş Türk Romanına Kadınlık: Değişim ve Dönüşüm”, **Türkiyat Mecmuası**, XXI, (Güz-2011), s.147-175.

¹⁴ Ü. A. Oğuzhan, “Türkiye’de Modernleşmenin Oluşumu...”, s.121.

¹⁵ Evşen Çerkeşli, “Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet İdeolojisini Edebî Düzlemde Okumak: Dikmen Yıldızı Örneği”, **Erdem Dergisi**, S.71-72, 2016-2017, s.25.

ulaştırmak amacıyla “elemeci ve faydacı bir yaklaşım” göstermiştir. Edebiyat ise “ulus inşa sũrecini, bu sũrece ve sonuçlarına uygun insan modelini” yaratmanın temel araçlarından biri olarak kullanılmıştır.”¹⁶

Bũtũn bunların yanında Cumhuriyet Dũnemi romanlarında ilerlemenin ve çağdaşlaşmanın modeli “oğretmen” olarak gũsterilirken geri kalmışlığın ve yozlaşmanın modeli “din adamı” olarak tasvir edilmiştir. Din adamı yeni ulus devlet ideolojisinin ũnũndeki en bũyũk engel olarak gũsterilmiřtir. Din terakkiye mani kabul edilmiş ve din adamları olumsuz karakterler olarak kurgulanmıştır. Toplumun bilgili, ũrnek alınacak dũzeyde yetişmiş, “hurafelerden ve yobazlıktan” uzaklaşmış oğretmen tipi din adamının toplumdaki yerini alacak şekilde kurgulanmıştır.¹⁷ Bu ve bu tip kurgusal zihin kodlarının bulunduğu eserler Cumhuriyet Dũnemi romanlarında sık rastlanan bir durumdur. İdeolojik kaygılar çerçevesinde bir bũtũn gibi sunulan bu eserler ortak bir bilincin ũrũnũ değil, ortak bir sũzgeten geirilmış zihinsel normlardan ileri gelmekteydi.

B- CUMHURİYET DÜşUNCESİ ETRAFINDA TÜRK ROMANI

Cumhuriyet Dũnemi 1923 yılında cumhuriyetin ilanından, 1946 yılında çok partili hayata geçiş dũnemine kadar uzanan dũřũnsel ve suni bir zaman dilimini ifade eder. Cumhuriyetin teorik olarak oluşum ve yerleşmesi sũreci bu dũnemi kapsar. İnkılâplar, Kemalist ideoloji, devlet kurumlarının resmiyet kazanması gibi olgular bu dũnem şekillenir. Bu zaman dilimi içinde Tũrk romanı cumhuriyet fikri ũzerinden şekillenir. Reşat Nuri, Halide Edip, Yakup Kadri, Refik Halid gibi isimlerin eserleri Birinci Dũnya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nın anılarından oluştuğu için dũnemin sosyal ve siyasal atmosferinden çokça bahsetmiştir. Bu yũnleri ile dũnemin koşullarını yansıtın birer belge olarak değerlendirilebilirler.¹⁸ Dũnemin roman alanında yazın eliti olan bu isimler romanlarında dũnemin koşullarını işlemenin yanında mevcut iktidarın ideolojik sũylemlerine uygun çıkarımlar barındıran eserler de kaleme almışlardır.

Halide Edip Adıvar (1882-1964) ilk kez II. Meşrutiyet dũneminde adından bahsettirmiş, o dũnem daha çok kadın ũzerine odaklanan bir yazın kũltũrũ geliştirmişti. 15 Mayıs 1919’da İzmir’in işgali sonrası İstanbul’da yapılan bũyũk mitinglere katılıp

¹⁶ Gizem Akyol Aycan, “Erken Cumhuriyet Dũnemi Tũrk Romanlarında Edebiyat Algısı ve Tũrk Edebiyatının Dũnemlerine Bakış”, **Turkish Studies**, S.7/3 Summer, Ankara, s.177.

¹⁷ A. Ȗzbolat, **Bir Ulus Yaratmak; Erken Dũnem ...**, s.2477.

¹⁸ Ramazan Korkmaz, **Yeni Tũrk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)...**, s.403.

(Fatih, Üsküdar, Sultanahmet) halka seslenir.¹⁹ Sultanahmet Mitingi'nde neredeyse efsaneleşir ve şu sözler ile halka seslenir;

*“Bu tarihi, bu muazzam meydana zafer alayları yapan kahraman ecdadımızın ruhları karşısında, dünyanın bir başından bir başına at süren o na-mağlup erlerin gazapları karşısında başımı kaldırıyor ve diyorum ki: Ben Türk ve Müslüman tarihinin bedbaht kıztım. Eskileri kadar kahraman, fakat bedbaht yeni milletin de bedbaht bir anasıyım. Bu yeni millet namına, ölü ecdadımızın ruhları önünde başımı eğip yemin ediyorum. Bugün kolları kesilmiş Türk milletinin geçmiş günlerdeki kadar cesur bir ruhu var.”*²⁰

Bu konuşmasının ardından Halide Edip, coşkulu kalabalık tarafından desteklenir. Mitingde konuşan diğer konuşmacılar onun konuşmasının ardından gölgede kalırlar. 16 Mart 1920 yılında İstanbul'un işgal edilmesinin ardından Ankara'ya giden Halide Edip, Milli Mücadele'ye destek vermeye başlamıştır. Onbaşı rütbesi ile Sakarya ve Büyük Taarruz Savaşlarına katılır. Tetkik-i Mezalim Komisyonu'nda Yunanların yaptığı zulümleri kayıt altına almakla görevlendirilmiştir.²¹

1912 yılında yayınladığı “*Handan*” romanı psikolojik bilinçaltı durumlara odaklanan Eylül romanından sonra kaleme alınan ikinci psikolojik roman olarak Halide Edip'in ününe ün katmıştır. Yazın hayatının ilk evresini oluşturan bu dönemde, kadının Osmanlı toplum yapısındaki rolüne değinmiştir. Bu dönem boyunca yedi roman kaleme alan yazar, Millî Mücadele'ye katılmasının ardından kaleme aldığı “*Ateşten Gömlek*” (1922) romanıyla savaşı gerçek sahneleri ile gözler önüne sererek devlet ideolojisine uygun bir yazın kültürü oluşturmuştur.²²

Takip eden yıllarda 1926 yılında yazdığı “*Vurun Kahpeye*” romanıyla Anadolu'ya yönelmiş olan yazar, bu romanında Aliye öğretmenin Anadolu'da “*yobazlığın*” ve törenin kurbanı olarak, taşlanarak öldürülmesini ele almıştır. Halide Edip cumhuriyetin ilanından sonra “*Anadolu Direnişi*” olarak adlandırılan romanlarını kaleme alarak “*Anadolu'ya devlet politikalarının benimsetilmesi kaygısı taşıyan*” eserler kaleme almıştır. Bu eserler; “*Zeyno'nun Oğlu*” (1928), “*Kalp Ağrısı*” (1924), “*Yol Palas Cinayeti*” (1937), “*Tatarcık*” (1939) gibi romanlardır. Halide Edip'in ustalık

¹⁹ İnci Enginün, “*Halide Edip Adivar*”, TDV İslam Ansiklopedisi, I, Ankara, 1988, s.376.

²⁰ İ. Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, 19. Baskı, İstanbul, 2001, s.273.

²¹ İ. Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı...*, s.274.

²² Ramazan Korkmaz, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)...*, s.411-413.

dönemi romanlarının başında *Sinekli Bakkal* (1935) yer alır.²³ İlk olarak “*The Clown and His Daughter*” ismiyle İngiltere’de İngilizce yayınlanan roman aynı yıl Türkiye’de de basılmıştır.

A. Adivar’ın yazın hayatına baktığımız zaman üç evreli bir yazın hayatı ile karşılaşmaktayız. II. Meşrutiyet dönemi, kadın ve Osmanlı son döneminde sosyal düzeni işleme birinci evreyi oluşturur. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nın izlerinden beslenen ve cumhuriyetin ilanıya Anadolu direnişine odaklanan romanları ikinci evreyi, romanlarında ustalaşıp toplumsal ve siyasi konuların yanında edebi kaygıları olan eserler vermesi yazın hayatının son evresini oluşturur. Adivar, cumhuriyet ideolojine bağlı milli kaygıları olan eserleri ile kişisel yazın hayatının ikinci evresinde ideoloji kaygısı güden yazarlar arasında değerlendirilmektedir. Erken cumhuriyet döneminin toplumsal sorunlarını roman ekseninde işleyip birtakım sorunlara çözümler üretebilme düşüncesi, edebiyatı sanatsal estetikten ideolojik bir kalıba koyma sürecine ortam hazırlamıştır.²⁴

Refik Halid Karay (1888-1965) edebiyat çevrelerinde Maupassant tarzı hikâyeleri ile tanınmaktadır. II. Meşrutiyet Dönemi’nde İttihat Terakki aleyhine gazetelerde sergilediği tavır yüzünden Sinop’a sürgüne (1913) gönderildi. 1918 yılında tekrar İstanbul’a dönen yazar mütareke dönemi İstanbul’u anlattığı “*İstanbul’un Bir Yüzü*” (1920) adlı eserle realist bir tavır ortaya koydu. 1922 yılında ikinci kez sürgüne gönderilen yazar Milli Mücadele’yi hafife alarak Anadolu’da Milli Mücadele’yi başlatanları İttihat Terakki’nin bir uzantısı olarak değerlendirmiştir.²⁵ 1938’de yurda döndükten sonra sürgünün verdiği etki ile eserler kaleme alan yazar; aşk, entrika, kadın gibi konuları işlemiş; bunların yanında memleket ve sürgün konularına değinen eserler de kaleme almıştır.²⁶

Gezdiği gördüğü ve sürgünde kaldığı memleketlerin de etkisiyle, 1939 yılında “*Yezidin Kızı*” adlı romanını yazdı. Romanda Beyrut, Şam, Halep bölgelerinin tasvirlerini yaparak kitaba *egzotik* bir tat katmıştır. Hatay’ın bağımsızlık sürecinde bölgedeki mücadeleleri anlatan “*Çete*” (1939); yurt dışına sürgüne gönderilen hanedan üyelerinin hayatlarını anlattığı eseri “*Sürgün*” (1941); Cumhuriyet Dönemi

²³İbrahim Şahin, “*Rüyâsız Edebiyat: Kalp Ağrısı ve Zeyno’nun Oğlu*”, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, XIX, S.19, 2018, s.173.

²⁴Duygu Ünalın, Mili Mücadele Dönemi Yazarlarından Halide Edip Adivar, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Romanlarının Popüler Kültür İçerik Özellikleri Bağlamında İncelenmesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2016, s.85-86.

²⁵Şerif Aktaş, **Refik Halid Karay**, Türk Dil Kurumu Yayınları, I. Baskı, Ankara, 2014, s.30.

²⁶R. Korkmaz, **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**..., s.444.

İstanbul’unda yüksek sosyetenin hayatını anlattığı eseri “*Anahtar*” (1947); İstanbul’un vurguncularla dolu apartman hayatlarında uyum sağlamaya çalışan ve zorla yaşayabilen eski İstanbul ailelerinin hayatlarını işlediği romanı “*Bu Bizim Hikâyemiz*” kitabını 1950 yılında yazan Refik Halid Karay ölümüne kadar birçok eser vermiştir.²⁷

Refik Halid Karay’ın cumhuriyete muhalif olmasının en büyük nedeni Millî Mücadele hareketinin Anadolu’ya geçmiş İttihatçılar tarafından yapıldığına inanmasıydı. Mizah öğelerini ustaca kullanan Karay, bu konuyu gazetelerde mizah konusu olarak işlemiştir.²⁸ Edebi eserlerinde cumhuriyet döneminde toplumun birçok yönünü betimleyen Karay, toplumu bir olaylar zinciri olarak resmetmiştir. Her siyasi olayın toplumsal birtakım yönlerinin olduğunu bize gösteren yazar, kişilerin bu olaylardan ne ölçekte etkilendiklerini de yansıtmaya çalışmıştır. Cumhuriyetle birlikte eski-yeni çatışması arasında kalmış ve eserlerinde hep bir önceki vurgusu dikkat çekmiştir. Siyasi olaylara olan ilgisi onun memleket hasretinden ve vatan sevgisinden gelen bir yönüdür. Karay asla tam bir siyasetçi olmamıştır. Mizah yazılarında değindiği siyasi olayları topluma sirayet ettiği gerekçesi ile eleştirel bir üslupla ele almıştır.²⁹

Karay sürgün hayatından sonra işlediği konuları cumhuriyetin getirdiklerinden etkilenerek sosyal değişimi referans alıp oluşturmuştur. Siyasi ve sosyal değişimlerin yazarları etkilemesiyle meydana gelen en büyük etki, romanların öz itibarıyla verdikleri mesajlar olmuştur. Toplumun dönem içinde geçirdiği değişimi Karay’ın romanları nezdinde görmek mümkündür.

Reşat Nuri Güntekin, (1889-1956) II. Meşrutiyet Dönemi, Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı gibi toplumsal olaylara şahit olmuş, toplumun içinde bulunduğu durumu görüp, bunu romanlarda işlemiştir. Romanda Anadolu’ya yönelen yazar, yeni rejimin resmi ideolojisini de Anadolu’ya götürmüştür. Dönemin olaylarını farklı yönleriyle kaleme almış, Anadolu’nun yıllarca ihmal edilmiş olduğunu vurgulamıştır.³⁰

“*Çalığışu*”, (1922) Reşat Nuri Güntekin’in bir kült haline gelmiş romanıdır. Romanda evlenmek üzereyken terk edilen genç bir öğretmenin Anadolu’ya geçip burada idealleri uğruna vermiş olduğu mücadele anlatılır. *Çalığışu*, Reşat Nuri’nin yazın hayatının bir özeti gibidir. Cumhuriyet ideolojisine uygun tiplerle toplumu etkisi altına almayı başarmış, bundan sonraki eserlerini de aynı ideolojik aktarımın

²⁷ Yenal Ünal, **Yakın Dönem Türk Tarihinde Refik Halid Karay**, Yeditepe, İstanbul, 2013, s.151-180.

²⁸ Ş. Aktaş, **Refik Halid Karay**, s.384.

²⁹ Y. Ünal, **Yakın Dönem Türk Tarihinde Refik...**, s.273-282.

³⁰ Yakup Çelik, **Türk Edebiyatı Tarihi IV**, (Edit: Talat Sait Halman-Osman Horata), TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2007, s.228.

çizgisinde işlemiştir. Toplumda din ve din adamının rolü, kadın hakları, yeni rejimin meşruiyeti gibi konuları romanlarında tekrar tekrar işleyen yazar, cumhuriyetin istediği yazar ölçülerine en çok uyan yazarlardan biri olmuştur.³¹ “*Gizli El*” (1924); savaş yıllarındaki toplumsal değişiklikleri inceler. “*Damga*” (1924); toplumda yer alan değerler üzerine kurgulanmış bir eserdir. İffet isimindeki bir erkeğin sevdiği kadın arasındaki olayları, toplumun değer yargıları üzerinden işler. “*Dudaktan Kalbe*” (1925), “*Akşam Güneşi*” (1926); aşk konularını işlediği kitaplardır. “*Bir Kadın Düşmanı*” (1927); yine aşk üzerinde kurgulanmış imkânsız bir sevdanın öyküsüdür. “*Yeşil Gece*” (1928); işlediği konu bakımından “*Çalığışu*” ile neredeyse aynıdır. 1908-1924 yıllarındaki toplumsal hayatı resmeden roman, Anadolu’nun savaştan önceki ve sonraki halleriyle dikkat çekicidir. Modernleşme ve Atatürk devrimlerinin uygulanış biçimini mercek altına almıştır. Dinin ve din adamlarının toplumsal rolünün artık geçerliliğini yitirdiğini vurgulayan roman, bir hiciv niteliği taşımaktadır.³² “*Acımak*” (1928); aile ilişkileri ile Anadolu’nun durumunu anlatan roman, trajik unsurlarla donatılmış bir eserdir. “*Yaprak Dökümü*” (1930); toplumsal bir soruna değinilerek bununla baş edilme yollarının aranmış olduğu bir romandır. Modern bir yaşama bürünmek isteyen muhafazakâr bir ailenin yaşadığı çalkantılar, romanın esas konusunu oluşturur. “*Kızılılık Dalları*” (1932); sınıf farklılıklarını inceleyen bir eserdir. Zengin bir aile ile kalfa, dadı, evlatlık ve hizmetçi gibi alt tabakadan müteşekkil insanların aralarındaki olayları irdelemektedir. “*Gökyüzü*” (1935); aydınların dine karşı tutumları üzerinde duran bir romandır. Romanın başkarakteri, Amerikan Koleji’nde eğitim alan bir Osmanlı aydınıdır. II. Abdülhamid’in istibdadına karşı çıkararak Paris’te, meşrutiyeti kuracak olan ekiple ortak çalışır. Sistemi İslam esasına göre kurmak isteyen kişilerle çatışır ve meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul’a döner. Roman, din üzerinden aydınların toplumsal portrelerine odaklanır. *Hastalık* (1938), *Ateş Gecesi* (1942), *Değirmen* (1944), “*Miskinler Tekkesi*” (1946), yayımlanan diğer eserleridir. Ölümünden sonra basılan eserleri ise, “*Kan Davası*” (1960), “*Kavak Yelleri*” (1961), “*Son Sığınak*” (1961) eserleridir.³³

Güntekin, işlediği konularla toplumu anlatmayı şiar edinmiştir. Cumhuriyetin ilanının ardından yaşanan toplumsal olayları işleyerek, resmî ideolojinin istediği kalıpta sorunlara odaklanmıştır. Özellikle öğretmen ve aydın tiplerini Anadolu’ya

³¹ H. Çelik, “*Reşat Nuri Güntekin*”, s.307-308.

³² S. Kantarcıoğlu, *Yakınçağ Tarihimize Roman (1908-1960)* ..., s.271-289.

³³ Birol Emil, “*Öğretmenler Romancısı Reşat Nuri Güntekin*”, *Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, S.2, İstanbul, 1990, s.73-75.

odaklanmış, Anadolu toplumunun içinde bulunduğu durum analiz edilmiştir. Yeni rejimin Anadolu üzerindeki değişim idealleri romanda aynen nakledilmiştir. Din adamlarının toplumda giderek azalan konumuna romanlarında değinen Güntekin, din adamının toplumdaki rolünü idealist öğretmenlere devretmiştir. Kadın erkek ilişkileri üzerinden toplumun eskiye nazaran değişen ahlaki değerlerini bir toplum bilimci gibi analiz ederek romanlarında işlemiştir. Yetiştığı dönem olması hasebiyle II. Meşrutiyet Dönemi'nin değişen şartlarını da romanlarında işleyen yazar, Osmanlı aydınlarının tutumlarını, yaşayışlarını, algılarını romanlarında nakletmiştir.³⁴

Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974), II. Abdülhamit döneminde doğmuş, çocukluğunu onun döneminde geçirmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi'nin özgürlükçü ilk yıllarında edebiyata atılmıştır. Savaşlara tanıklık edip yeni cumhuriyetin getirdiği toplumsal değişikliklere şahitlik etmiştir. Romanlarında 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ortalarına kadar geçen sürede ülkenin geçirdiği sıkıntıları, sorunları, yaşayışları ele almış ve bir sosyolog gibi toplumu analiz etmiştir. Kitapları, toplumun sosyal tarihi hüviyetindedir. Edebi kişiliği topluma has sorunları dile getirecek ölçüde şekillenmiştir.³⁵

İlk romanı olan “*Kiralık Konak*”ta (1922) modernleşmenin etkisindeki İstanbul hayatını resmeder. 18. yüzyılın sonundan 20. yüzyılın başlarına kadar toplumun yaşadığı değişimi okuyucuya aktarır. “*Nur Baba*” (1922); eski bir tekke şeyhinin çarpık yaşamını mekânsal çerçeveler ile kavram değerleri üzerinden anlatır. “*Hüküm Gecesi*” (1927); II. Meşrutiyet Dönemi sosyal olaylarını okuyucuya sunar. Bu romanın işlendiği dönemin yakın tanığı olan Yakup Kadri, kişisel hayatından da alıntılar sunar. “*Sodom ve Gomore*” (1928); İstanbul'un işgal yıllarında geçen bir aşk hikâyesini anlatır. Aynı zamanda Kurtuluş Savaşı'nın nasıl başladığı ile ilgili aktarımlar yer alır. “*Yaban*” (1932); Çanakkale Savaşı'nda kolunu kaybeden bir Osmanlı aydınının Anadolu köyündeki yaşamını ele alır. Köylülerin Kurtuluş Savaşı'na olan umursamazlığı ve yobaz tavırları, romana has bir betimleme ile anlatılır. Anadolu köylüsünün içine düştüğü durumun sorumlusu olarak aydınlar işlenir. “*Ankara*” (1934) romanında Yakup Kadri, başkarakter Selma Hanım'ın çevresindeki olaylar üzerinden Ankara'yı üç ayrı dönemde incelemiştir. Millî Mücadele döneminde Ankara, cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra Ankara ve cumhuriyetten yirmi yıl sonra Ankara işlenmiştir.³⁶ “*Bir*

³⁴ Duygu Ünalın, *Mili Mücadele Dönemi Yazarlarından...*, s.117-124.

³⁵ D. Ünalın, *Mili Mücadele Dönemi Yazarlarından ...*, s.124-138.

³⁶ S. Kantarcıoğlu, *Yakınçağ Tarihimize Roman (1908-1960)...*, s.290-305.

Sürgün” (1937) romanı II. Abdülhamit döneminde sürgüne gönderilen bir doktorun hayatını ele alır. Paris’e kaçışını ve meşrutiyet hareketlerine girişecek olan aydınların Paris’teki hayatlarını işler. “*Panaroma*” (1953-1954) iki cilt halinde yayınlanarak Türkiye’nin 1923-1950 yılları arasındaki demokrasi serüvenini kişiler ve olaylar ekseninde okuyucuya sunar. Geniş bir olaylar silsilesine sahip olan roman, mekânsal farklılıkların da etkisiyle çok yönlü anlamlandırılmaya açıktır. Roman karakterlerinin siyasal ve sosyal değişimlerin etkisinde süreç içinde farklılaşan hayatlarına temas edilir.³⁷

Karaosmanoğlu, romanlarında Türk toplumunun eski rejim ile yeni rejim arasındaki tutumunu kişiler ekseninde işlemiştir. Özellikle II. meşrutiyet dönemi ve cumhuriyet sonrası olayları işleyişi Karaosmanoğlu’nu cumhuriyet ekseninde değerlendirme fırsatı sunmaktadır. “*Yaban*” ve “*Ankara*” romanlarında değişimin zorunlu ve kesin olduğunun izleri yer alır. “*Panaroma*” ise Karaosmanoğlu için demokrasinin halk üzerindeki en önemli tesiri olarak karşımıza çıkmaktadır. Olaylar birbirinden bağımsız gibi gelişir ama aslında birbirine bağımlı süreçleri ihtiva eder. Cumhuriyetin ilanı ile yeni devlet rejiminin toplumdaki yansımaları Karaosmanoğlu’nun da kaleminden kaçmamıştır. Edebiyatın halkı halka anlatma yönü onunda romanlarında yer alır.³⁸

³⁷ İnci Enginün, “*Milli Mücadele Edebiyatında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*”, **Erdem Dergisi**, I, S.2, Ankara, 1985, s.477-490.

³⁸ Sabanur Yılmaz, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Romanlarında İdeoloji*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), E. Anadolu Üniversitesi, SBE., Eskişehir, 2019, s.84-88.

SONUÇ

Cumhuriyetin ilanıyla edebiyat çevreleri ülkenin değişen siyasi şartlarına uygun romanlar yazma eğilimine girmiştir. Siyasi yakınlık veya sosyal normların düşünsel yakınlığı edebiyatçıları bu fikri altyapıya uygun yazılar yazmaya itiyordu. Cumhuriyetin resmi ideolojisi, Anadolu'ya odaklanarak birtakım kültürel değişimleri niteleyen reformları ön görmekteydi. Halkın bu reformlara kolay uyum sağlaması, geleneksel yaşayış hallerinden kopması ile mümkün olacağından bunu kolaylaştıracak bazı kurallar yazarlar tarafından eserlerde oluşturulmuştur. Tabi Anadolu'da o dönem okuma yazma oranının çok düşük olmasından dolayı yazılan eserler; subaylar, memurlar, mebuslar, İstanbul'un entelektüel çevreleri, Anadolu'ya gönderilen vali, öğretmen vb. insanlar tarafından sıklıkla okunmaktaydı. Anadolu'da eğitim kurumlarının artmasına bağlı olarak okuma yazma oranının yükselmesiyle zamanla bu eserler halka sirayet etmeye başlamıştır. Yazarlar eserleri etrafında oluşturdukları kurgusal çerçevelerde resmi devlet ideolojisine yakın çıkarımlar yaparak okuyucuya Kurtuluş Mücadelesinin ruhunu kişiler etrafında sunmuşlardır. Gerek savaşın doğrudan halk üzerindeki etkisi ile gerekse yapılan inkılâpların halka ulaşması gayesi ile yazınsal eserlerin içeriği bu bağlamlarda içerik kazanmaktaydı.

Romanların halkı siyasal şartlara uygun bir formda etkilemesi kaçınılmaz bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Halkın toplumsal sorunlarından oluşturulan bu yazılar zaman içinde kökleşerek fikri yaşamlarına da etki etmekteydi. Halide Edip Adıvar, Refik Halid Karay, Reşat Nuri Güntekin ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi isimler romanlarını birer toplum bilimci titizliğinde halkı inceleyerek yazmışlardır. Milli Mücadele'nin getirdiği cumhuriyet fikri ve onun etrafında gelişen bu yazın ekolü ile halkın geçirmiş olduğu sosyal değişimler resmedilmiştir.

Tarih metinlerinde edebi üslubun değerlendirilmesi disiplinler arası bir iş birliğinin ön görüldüğünü göstermektedir. II. Meşrutiyet döneminden Milli Mücadele'ye ve cumhuriyetin kuruluşuna kadar meydana gelen siyasi olayların halka nasıl aktettiğini izlemek için edebi eserler birer belge niteliği taşımaktadır. Toplumun dönemler arası davranış farklılıkları ve olaylara verdikleri tepkiler romanlarda gerçekçi bir tasvir ile sunulmaktadır. Bu dönemin bazı romanlarında görüleceği üzere, kadın erkek ilişkilerinden, toplumsal ahlâk kurallarına, din algısından, din adamlarının rollerine kadar birçok alanda tarihçilere geleneksel düşünce yapısının dışında algısal

seçicilik özelliği katabilmektedir. Dönemin romanlarında anlatıldığı gibi topluma bir kurtarıcının, resmi ideoloji söylemleri ile benzer tarzda etki etmeye çalıştığı, halkın verdiği tepkiler, halkın sosyal dinamiklerini tarihçinin kavramasına olanak sağlamaktadır. Bir tarihçi olayları belgelere dayandırarak yazmak zorundadır ve dönemin koşulları ile olayı analiz etmek durumundadır. Bu noktada romanlar dönemin ideolojik, sosyal, siyasal değişimi gibi birçok olayına değinerek tarihçiye düşünsel bir perspektif kazandırır. Edebiyat ile tarih yakınlaşmayı sağlayarak sosyal bilim sahasında daha objektif çıkarımlar yapılmasına fırsat verebilmektedir. İnterdisipliner çalışmaların artması olayları çok yönlü değerlendirme olanağı sunmaktadır. Geçmiş dönemlerde yaşayan insanları anlama çabasındaki tarihçi için toplumsal olayları farklı yönleri ile romanlarda görmek doğru analizler yapmaya yardımcı olmaktadır. Romanların yazıldığı dönemi yansıması, tarihçi için olayları anlamada sorulan “Neden?” sorusuna cevap verme gücü oluşturmaktadır. Bir toplumun geçmiş belleğini bilerek yapılan çıkarımlar verilen reaksiyonların nedenlerini anlamada tarihçi için hayati öneme sahiptir.

Erken Cumhuriyet Dönemi romanları yazılma amaçları açısından tartışılmaya her zaman açık bir durumdadır. Çünkü edebiyat çevrelerinin bu eserleri edebi kaygılarla salt bir çizgide resmetmedikleri aşikârdır. Dönemin resmi söylemlerine uygun tarzda kurgulanan romanlar ideolojik kaygılar gütmektedir. Bu yazarların bütün eserleri için geçerli bir durum değildir. Bazı eserlerinde sosyal düzene odaklanıp sorun olarak gördükleri olaylar üzerine bir yorum yapmaktadırlar. Dönemin koşullarını ustaca yansıtmaları bir tarihçinin zihinsel olarak o dönemi yaşıyormuşçasına hisse kapılıp tarihsel olayları bu perspektifte yorumlamasına fırsat vermektedir. Siyasi farklılıkların yer yer kesin çizgiler ile sosyal hayatı ayrıştırdığı romanlarda görülen ideolojik düzen, toplumu yansıması bakımından sosyal bilimci için değerlidir.

KAYNAKÇA

1- Kitaplar

- AKTAŞ, Şerif, **Refik Halid Karay**, Akçağ Yayınları, I. Baskı, Ankara, 2004.
- ALTHUSSER, Louis, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, (Çev: Yusuf Alp, Mahmut Özışık), 5. Baskı, İstanbul, 2002.
- ÇELİK, Yakup, **Türk Edebiyatı Tarihi IV**, (Edit.: Talat Sait Halman-Osman Horata), TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2007.
- ENGİNÜN, İnci, **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**, Dergâh Yayınları, 19. Baskı, İstanbul, 2001.
- KANTARCIOĞLU, Sevim, **Yakınçağ Tarihimize Roman (1908-1960)**, Paradigma Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2008.
- KORKMAZ, Ramazan vd., **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)**, Grafiker Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2015
- SEYHAN, Azade, **Modern Türk Romanı**, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2014.
- ÜNAL, Yenal Ünal, **Yakın Dönem Türk Tarihinde Refik Halid Karay**, Yeditepe, İstanbul, 2013.
- YALÇIN, Alemdar, **Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920-1946)**, Akçağ Yayınları, 6. Baskı, 2006, Ankara.

2- Lisansüstü Tezler

- ÜNALAN, Duygu, **Mili Mücadele Dönemi Yazarlarından Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarının Popüler Kültür İçerik Özellikler Bağlamında İncelenmesi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2016.
- YILMAZ, Sabanur, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında İdeoloji**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2019.

3- Makaleler

- AYCAN, Gizem Akyol, “*Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Romanlarında Edebiyat Algısı ve Türk Edebiyatının Dönemlerine Bakış*”, **Turkish Studies**, S.7/3 (Summer-2012), Ankara, s173-181.

- ÇELİK, Hüseyin, “*Reşat Nuri Güntekin*” TDV İslam Ansiklopedisi, XIV, Ankara, 1996, s.307-309.
- ÇERKEŞLİ, Evşen, “*Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet İdeolojisini Edebî Düzlemde Okumak: Dikmen Yıldızı Örneği*”, **Erdem Dergisi**, S.71-72, 2016-2017, s.25-38.
- EMİL, Birol, “*Öğretmenler Romancısı Reşat Nuri Güntekin*”, **Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, S.2, İstanbul, 1990, s.236-255.
- ENGİNÜN, İnci, “*Halide Edip Adivar*” TDV İslam Ansiklopedisi, I, Ankara, 1988, s.376-377.
- , “*Milli Mücadele Edebiyatında Yakup Kadri Karaosmanoğlu*”, **Erdem Dergisi**, I, S.2, Ankara, 1985, s.477-492.
- ERKOL, Çimen Günay, “*Osmanlı-Türk Romanından Çağdaş Türk Romanına Kadınlık: Değişim ve Dönüşüm*”, **Türkiyat Mecmuası**, XXI, (Güz-2011), s.147-176.
- OĞUZHAN, Ülkü Ayşe, “*Türkiye’de Modernleşmenin Oluşumu ve Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Batılılaşma Olgusu: “Kiralık Konak”, “Sözde Kızlar”, “Yaprak Dökümü”*”, **Bellekten**, 2007-1, s.111-144.
- ÖZBOLAT, Abdullah, “*Bir Ulus Yaratmak; Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Din Adamının Temsili*”, **Turkish Studies**, IV, S.4, Ankara, 2012, s.2473-2483.
- Palabıyık, Âdem, “*Edebiyat Hegemonya ve Siyasal İşlevsellik*”, **Akademik İncelemeler**, IV, S.1, 2009, s125-138.
- ŞAHİN, İbrahim, “*Rüyâsız Edebiyat: Kalp Ağrısı ve Zeyno’nun Oğlu*”, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, XIX, S.19, 2018, s.171-184.
- YUCA, İrşad Sami, “*Muş Halkevi ve Faaliyetleri 1934-1951*”, **JASSS**, I, (Summer-2015), s. 227-246.